

Mariana IANACHEVICI

doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova
director executiv, AO AVE Copiii, Președinte APSCF

Gândirea creativă: deprindere de viață necesară integrării sociale a copiilor din îngrijire alternativă

Rezumat: Orice problemă care nu are o soluție prestabilită și orice oportunitate care nu are o cale prestabilită de succes cer gândire creativă. Astăzi, tot mai mulți angajatori caută forță de muncă cu abilități de gândire creativă. Deși este considerată o deprindere de viață esențială, alături de alte deprinderi nu mai puțin importante, gândirea creativă este insuficient accentuată sau dezvoltată în sistemul de îngrijire alternativă. În Republica Moldova, aproximativ jumătate din copiii instituționalizați stau în instituții mai mult de 5 ani. Majoritatea (76%) sunt instituționalizați la vârsta de 4-12 ani, iar 6% – până la vârsta de 1 an. O bună parte dintre ei mențin contactul cu familia și se întorc în familia biologică sau extinsă atunci când sunt lăsați să plece din instituțiile rezidențiale, de obicei la 16-17 ani. Reintegrarea în comunitate și în familie a acestor copii este dificilă, în mare măsură din cauza lipsei deprinderilor necesare unei vieți independente.

Cuvinte-cheie: gândire creativă, deprinderi de viață independentă, sistem de îngrijire alternativă.

Abstract: Any problem without a predetermined solution and every opportunity without a default path for success require creative thinking. Today an increasing number of employers seek to engage workforce with creative thinking skills. Despite being considered an important life skill, creative thinking (along with other no less important skills) is poorly highlighted or

developed in the alternative care system. About half of institutionalized children in Moldova remain in institutionalized care for more than five years. Most children (76%) are institutionalized between the age of 4 and 12, while 6% are taken into state care before reaching 1 year of age. A large number of these children maintain contact with their relations and return to their biological or extended family when they are let go from residential institutions, usually at the age of 16 or 17. The community and family reintegration of these children is difficult, largely due to a lack of skills necessary for independent living.

Keywords: creative thinking, independent life skills, alternative care system.

”Tu vezi lucrurile așa cum sunt și întrebi de ce?
Eu ținesc lucruri care n-au mai existat și
întreb de ce nu?”
(George Bernard Shaw)

De obicei, creativitatea este asociată cu arta: a scrie un roman, a picta un tablou sau a compune muzică. Toate acestea sunt eforturi creative, însă nu toți cei care gândesc creativ sunt artiști. Astăzi, orice muncă solicită și multă gândire creativă, în ciuda faptului că gândirea creativă nu are nimic comun cu arta. Creativitatea, în acest sens, este capacitatea de a veni cu ceva nou, adică a gândi despre lucruri noi sau a gândi altfel – ”a gândi în afara cutiei”. Este adevărat că unele persoane sunt mai creative decât altele, dar la fel de adevărat este și faptul că gândirea creativă poate fi dezvoltată prin exersare. Realitatea arată că persoanele creative pot concepe noi modalități de a îndeplini sarcini, a rezolva probleme sau a face față provocărilor. Acestea, de regulă, aduc o altă perspectivă – proaspătă, chiar mai puțin ordinară, activității lor și, astfel, pot ajuta instituții sau organizații să-și îmbunătățească productivitatea.¹ Prin urmare, abilitatea de a gândi creativ la locul de muncă este capacitatea persoanei de a concepe noi modalități de realizare a sarcinilor, de rezolvare a problemelor și de abordare a provocărilor. Gândirea creativă devine o deprindere de viață, care trebuie dezvoltată și educată la actualii, dar, în special, la viitorii angajați.

Definiția dată de Business Dictionary conceptului de *gândire creativă* este: *modalitatea de a privi problemele sau situațiile dintr-o perspectivă nouă, care sugerează soluții neortodoxe (ceea ce poate deranja la început)*. Gândirea creativă, de fapt, este un proces: de a deveni sensibil la probleme, deficiențe, lacune în cunoaștere, precum și elemente lipsă. Gândirea creativă presupune identificarea dificultăților și căutarea de soluții, capacitatea de a face presupuneri sau formula ipoteze cu privire la deficiențele identificate, capacitatea de a testa și retesta aceste ipoteze, precum și de comunicare a rezultatelor. Comunicarea rezultatelor și impactului este elementul cel mai important din acest proces și trebuie legat de mediu – ceea ce înseamnă că impactul și rezultatele trebuie să fie funcționale într-o lume reală și în societate.

Gândirea creativă în calitate de deprindere de viață

1 Doyle A. Creative Thinking Definition, Skills and Examples. 2017.

a fost abordată la sfârșitul anilor 90 de către Organizația Mondială a Sănătății care, în baza unei cercetări de tip Delphi², a identificat 5 domenii de deprinderi de viață relevante diferitor culturi³. Acestea includ: luarea de decizii și soluționarea problemelor, gândirea creativă și gândirea critică, comunicarea și abilități interpersonale, conștiința de sine și empatia, precum și confruntarea cu emoțiile și stresul. Există mai multe motive de ce anume aceste deprinderi de viață sunt necesare. De exemplu, în Zimbabwe și Thailanda impulsul pentru inițierea educației deprinderilor de viață pe aceste dimensiuni, a fost prevenirea HIV/SIDA, în Mexic – prevenirea sarcinii la vârsta adolescenței, în Regatul Unit – ca și contribuție la prevenirea abuzului față de copii, iar în SUA - pentru prevenirea abuzului de substanțe și violență. La nivel global există mai multe inițiative de acest gen în care, în plus față de obiectivele de prevenire primară, educația deprinderilor de viață a fost implementată pentru a promova socializarea pozitivă a copiilor. Astăzi, multe țări consideră dezvoltarea educației abilităților de viață ca răspuns la necesitatea reformării sistemelor tradiționale de educație și îngrijire, care par a nu fi în pas cu realitățile vieții sociale și economice moderne.

În Republica Moldova, un număr relativ mare de copii (2214) trăiesc în instituții rezidențiale⁴. În pofida scăderii semnificative, comparativ cu anii precedenți (11551 în 2006 și 6770 în 2010)^{5,6}, între 2010 și 2015, anual, aproximativ 1000 de copii au fost plasați în instituții de tip rezidențial⁷. Cel puțin 36% din numărul total de copii instituționalizați au vârsta cuprinsă între 10 și 15 ani⁸. Conform unei analize aprofundate (2013), efectuate în 10 instituții rezidențiale din cele 43 existente, aproape 3/4 din copii sunt instituționalizați

2 Linstone H., Turoff M. The Delphi Method: Techniques and Applications. 2002.

3 Partners in Life Skills Education. Conclusions from a UN Inter-Agency Meeting. Geneva. WHO, 1999.

4 Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei. Raportul statistic CER103A pe anul 2015.

5 Ministerul Educației. Rapoarte statistice pe anii 2007-2009.

6 Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei. Rapoarte statistice CER 103A pe anii 2010-2015.

7 Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei 2010-2015. Op. cit.

8 Baza de date TransMONEE, 2014.

din cauza sărăciei.⁹ Părinții a 6% din copiii plasați în îngrijire rezidențială se află în străinătate.¹⁰ Aproximativ jumătate din copiii instituționalizați stau în instituții mai mult de 5 ani.¹¹ Majoritatea (76%) sunt instituționalizați la vârsta de 4-12 ani, iar 6% – până la vârsta de un an. O bună parte din copii mențin contactul cu familia (65% cu frații și 50% cu mama) și se întorc în familia biologică sau extinsă (67% și respectiv 9%) atunci când sunt lăsați să plece din instituțiile rezidențiale, de obicei la vârsta de 16-17 ani. Reintegrarea în comunitate și în familie a acestor copii este destul de dificilă¹², în mare măsură din cauza lipsei deprinderilor necesare unei vieți independente. De altfel, cercetările din domeniu (M. Dumitrana, 1998; C. Șoitu, 2004) relevă o serie de trăsături specifice adolescenților instituționalizați, cum ar fi: întârzierile în dezvoltarea fizică și motorie; retardul intelectual și de limbaj; dificultățile de comportament social, ca urmare a inabilității de a forma și păstra relații cu ceilalți copii și adulți, a incapacității de a respecta reguli, a lipsei sentimentului de vinovăție; precum și, o tulburare emoțională profundă care stă, în fapt, la baza tuturor celorlalte distorsioni^{13, 14}.

Mediul de viață din instituție își pune amprenta pe comportamentul și abilitățile copiilor și tinerilor crescuți aici. Cadrul de viață stabilit în instituția rezidențială este unul inadecvat și promovează modele total necorespunzătoare mediului social în care urmează să trăiască ”absolvenții instituțiilor rezidențiale de îngrijire”. Astfel, acești copii suporta adesea situații de confuzie: fiind insuficient informați sau primind informații distorsionate, neveridice, lor le este deosebit de greu să înțeleagă anumite date, să acorde relevanță unor informații, precum și să ia decizii.

Comportamentele „absolvenților instituțiilor rezidențiale” sunt modele însușite prin socializarea în cadrul instituției, dar care devin modalități de dezadaptare în condițiile de viață din mediul deschis. Aceste comportamente pot fi explicate datorită faptului că adolescenților din îngrijire rezidențială le lipsesc anumite experiențe foarte timpurii. Astfel, deprinderile lor de viață ajung să fie diferite de ale celorlalți oameni (persoane de aceeași vârstă), în special pentru că viața în instituție duce la o pronunțată dependență de grup: grupul de colegi fiind

principala sursă de modele comportamentale și valori personale, precum și, mediul esențial cu rol important în socializare. Grupul are și un rol important de securitate, prin modul în care îi ajută pe copii să facă față situațiilor de dificultate, momentelor de neliniște, de suferință prin intervenția de suport din partea acestuia. La fel, o problemă este și nivelul slab de responsabilitate a ”absolvenților instituțiilor de tip rezidențial” față de viața lor în general. Cadrul de viață, limitat la instituție, îi determina să adopte un comportament defensiv față de orice element care le provoacă insecuritate, disconfort psihic, situații de inferioritate etc. Prin urmare, deținerea de deprinderi de viață care sunt abilități tehnice și psihosociale, însușite până la automatism, permite absolvenților sistemului de îngrijire rezidențială să ducă o existență normală, fără a depinde de asistența din partea societății, folosind oportunitățile pe care aceasta i le oferă. În fapt, deprinderile de viață, în calitatea lor de abilități umane dobândite prin predare sau experiență directă, sunt folosite pentru a trata problemele și întrebările frecvent întâlnite în viața umană cotidiană.

Orice problemă care nu are o soluție prestabilită și fiecare oportunitate care nu are o cale prestabilită de succes, cer gândire creativă. Așa cum gândirea creativă străbate toate aspectele vieții cotidiene (planificare acasă și la locul de muncă, organizarea petrecerii timpului liber sau organizarea la locul de muncă etc.) aceasta este o deprindere esențială de viață. Ființele umane se confruntă cu diferite situații și dacă nu au talente creative pentru a le rezolva, pot deveni frustrate și nemulțumite din cauza lipsei de control asupra mediului în care trăiesc sau lucrează.

Astăzi, tot mai mulți angajatori caută forță de muncă cu abilități de gândire creativă. Următoarea generație de viitori angajați trebuie să meargă dincolo de citire, scriere și calculul matematic, adică – dincolo de procese standard de urmare a unor algoritmi. Astfel, pregătirea profesională trebuie să țină seama de cultivarea abilităților de gândire creativă tuturor elevilor și studenților – fie că aceștia vor deveni ingineri sau secretari, mașiniști sau contabili, medici sau asistente medicale, tehnicieni la calculator sau designeri de software.

Deși, considerată deprindere de viață importantă, gândirea creativă (alături de alte deprinderi nu mai puțin importante) este insuficient accentuată sau dezvoltată în sistemul de îngrijire alternativă. Adevărat că aceasta este încurajată la vârsta mică, însă, mai târziu descurajată încet-încet, adolescenții fiind învățați, în schimb, să urmeze instrucțiuni, nu să și dezvolte soluții proprii. Prin ironie, gândirea creativă este una din cele mai importante deprinderi pe care fiecare persoană o dezvoltă în propria viață și este singura asupra căreia ființa umană deține controlul. Nici animalele și nici computerele nu pot fi comparate cu capacitatea umană de a gândi creativ.

9 Better Care Network. Familii, nu orfeline. Document de lucru. 2010.

10 Mulheir, G. et al. Evaluarea strategică a sistemului de protecție a copilului în Republica Moldova. Chișinău: S.n., 2014.

11 Mulheir G. et al. (2014). Op. cit.

12 Mulheir G. et al. (2014). Op. cit.

13 Dumitrana M. Copilul instituționalizat. București: E.D.P., 1998.

14 Șoitu C. Adolescenții instituționalizați. Implicații psihosociale. Iași: AXIS, 2004.

Există mai multe modele de cultivare a abilităților de gândire creativă. Unul dintre procedeele cele mai utilizate pe scară largă și cercetate este Modelul Creativ de Rezolvare a Problemelor (Creative Model of Problem Solution). Acesta cuprinde trei elemente de bază: explorarea provocărilor, generarea de idei, și dezvoltare și implementare de soluții. Operațiunile de bază aplicate în acest sens sunt gândirea divergentă și gândirea convergentă. Prima implică o căutare largă pentru mai multe opțiuni diverse, iar a doua – implică o căutare concentrată și selectivă.¹⁵

Multitudinea de tehnici de gândire creativă pot arăta, uneori, ridicol, însă, rezultatele aplicării acestora sunt surprinzătoare. În cazul ”absolvenților sistemului de îngrijire alternativă” deținerea, cel puțin, a tehnicilor Furtunii de idei și a Jocului de rol pentru dezvoltarea deprinderii de gândire creativă are rol esențial. Acestea stimulează la individ capacitatea de flexibilitate și originalitatea în articularea unei constatări eficace și în elaborarea și menținerea unei gândiri constructive.¹⁶

Cercetările efectuate de-a lungul timpului au arătat că generarea și recunoașterea ideilor creative depinde foarte mult de modul în care ne raportăm la realitatea înconjurătoare. Mai exact, oamenii care se întreabă „cum” se întâmplă anumite lucruri, ajung într-o zonă de explicații mai degrabă logico-funcționale, care le dau răspunsurile căutate, dar nu lasă loc de idei noi. În schimb, cei care se întreabă „de ce” și, mai ales, „de ce nu” se întâmplă anumite lucruri, vor crea o rețea de răspunsuri legate între ele, care vor aduce la suprafață alte probleme și alte soluții, deschizându-se astfel o zonă largă de posibilități și variabile, care nu reprezintă altceva decât un tărâm foarte fertil pentru idei creative.¹⁷

În concluzie: Pornind de la multitudinea de probleme cu care se confruntă adolescenții în viața din afara sistemului de îngrijire alternativă, prezentăm patru argumente în susținerea gândirii creative drept deprindere esențială de viață:

1) Gândirea creativă duce la soluționarea problemelor: automatizarea preia procesele de oficiu și de producere, și lasă procesele de soluționare a problemelor ca locuri de muncă pentru următoarele generații. Urmarea unui algoritm poate fi programată într-un sistem de automatizare, pe când procesul de soluționare a problemelor nu poate fi formulat și programat.

2) Gândirea creativă este una dintre cele mai importante abilități economice cros-sectoriale: oricine

poate executa (cu o instruire corespunzătoare) un set de proceduri, însă, generarea a CE ar trebui să fie aceste proceduri, solicită gândire creativă. Astfel, gândirea creativă permite adolescentului să ajungă rapid în viitor, deoarece, în loc să urmeze instrucțiuni, acesta le inițiază sau le creează.

3) Gândirea creativă este poarta care se deschide spre oportunități: accesul la computer, la internet, folosirea roboților etc. oferă oportunități colosale, dacă sunt folosite pentru a maximiza beneficiile utilizării gândirii creative.

4) Gândirea creativă promovează inițiative și optimism: aceasta însuflă un puternic sentiment de responsabilitate și inițiativă personală pentru că oferă un rol activ adolescentului ca să simtă controlul ferm asupra propriei vieți. Astfel, adolescentul devine mai optimist și, deși, problema este el însuși, el știe că are facultatea de a identifica soluția.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Antonov V. Gândirea critică și creativă în contextul sistemului de învățământ din Republica Moldova. Monitor Social, nr. 7, 2010.
2. Baza de date TransMONEE, 2014.
3. Better Care Network. Familii, nu orfelinate. Document de lucru. 2010.
4. Costa A. Developing Minds: A Resource Book for Teaching Thinking (3rd edition). 1991.
5. Doyle A. Creative Thinking Definition, Skills and Examples. 2017.
6. Dumitrană M. Copilul instituționalizat. București: E.D.P., 1998.
7. Echipa CTRL-D. Gândirea creativă: de la logică la imaginație. 2014.
8. Linstone H., Turoff M. The Delphi Method: Techniques and Applications. 2002. 618 p.
9. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei. Raportul statistic CER103A pe anul 2015.
10. Ministerul Educației. Rapoarte statistice pe anii 2007-2009.
11. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei. Rapoarte statistice CER 103A pe anii 2010-2015.
12. Mulheir G. et al. Evaluarea strategică a sistemului de protecție a copilului în Republica Moldova. Raport/Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Min. Educației, Min. Sănătății Chișinău: S.n., 2014. 220 p.
13. Partners in Life Skills Education. Conclusions from a UN Inter-Agency Meeting. Geneva. WHO, 1999.
14. Șoitu C. Adolescenții instituționalizați. Implicații psiho-sociale ale mediului rezidențial. Iași: AXIS, 2004. 254 p.

15 Costa A. Developing Minds: A Resource Book for Teaching Thinking (3rd edition). 1991.

16 Antonov V. Gândirea critică și creativă în contextul sistemului de învățământ din R. Moldova. Monitor Social nr. 7. 2010.

17 Echipa CTRL-D. Gândirea creativă: de la logică la imaginație. 2014.